

Mindenekelőtt azt kell megnéznünk, hogy száz esztendővel ezelőtt, a pesti árviz idején *milyen is volt a város képe*, milyen volt a régi Pest-Buda. Hogy a mainál hasonlithatatlantul *kisebb* volt, az köztudomásu. A Kossuth Lajos-utcánál — akkor Hatvani-utca — véget ért a civilizált világ és a Rákóczi-ut környéke már a legsötétebb külvárosnak számított. Az árvizet egy esztendővel előzte meg a pesti Magyar Színház — a Nemzeti Színház — megnyitása s ez az épület már annyira „veszélyesnek” ismert külvárosi környezetben állott, hogy a közönség is és a színészek is külön „kísérő személyzettel” mertek csak előadás után távozni onnan. A közönség csoportosan kelt át a „sötét zónákon, a színészeket pedig szerződötetett kísérő vezette barátságosabb tájékok felé. Egy időben például — *de ez már az árviz után volt* — egy sápadt, igen sovány fiatalember, bizonyos nevezetű Rónai Sándor, aki később Petőfi Sándor néven lett ragyogó büszkesége a magyar költészetnek.

Pest képe az árviz idején

Az árviz idején a város központja a Városház-tér volt, melynek képét közöltük már. Utána a *Teatrum-piac*, a Színház-tér volt a következő legnevezetesebb várospon. Hatalmas, sárgára festett házak övezték ezt a teret, melyen a mai Haas-palota helyén állott a német színház épülete, a bécsi udvari építőmester, Aman híres alkotása. A színház szomszédja a Dorottya-utca oldaláról a Pollack Mihály tervei alapján épített *Magyar Király-szálloda* volt és a — *Wurmhof*.

A Teatrum-piacra, onnan, ahol most a *Gerbeaud-palota* áll, a Harmincad-ház nézett, mely zöld zsalugátereivel és kicsit ormóttan arányaival ismert jellegzetessége volt a régi Pestnek. Az Erzsébet-téri verebek akkor itt a Teatrum-piacon tanyáztak egy régi kutágas körül, mert ezelőtt száz esztendővel *Vörösmarty* még a földön járt és szobra helyén *gémekskut* állott arra a célra, ha a pestiek nem borral, hanem vízzel óhajtották oltani szomjúságukat. De ebből a kuthból itatták a lovakat is, mert a téren flakker-stand volt. Ez a képe mindaddig meg is maradt a térnek, amíg a negyvennyolcas harcok idején *Henzi* osztrák tábornok bombái el nem tüntették a föld színéről a Redoutot és az egész régi teret. Pedig a disztelen régi Harmincad-ház, ha csákkánnyal nem mentek volna neki, talán még ma is dacolna az idők viszontagságaival. Legalább is ilyesmiről tett tanúságot a nagy árviz idején. Azokban a napokban akkor

A SZÁZÉVES PESTI ÁRVIZ TÖRTÉNETE

Irta VÁNDOR KÁLMÁN

Forrás: *Ujra*

Budapest 1938 I. 16

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

erősnek hitt házak kátyavárként omlottak össze a Duna hömpölygő árjának nyomásával, a *Harmincad-ház* dacosan szállott szembe a hullámokkal és diadalmaskodott

'A Kerepesi-utí ház, ahol Petőfi és Jókai lakott

és fölttük. A Magyar Király-szálloda, mely száz esztendeig volt a régi Pest külföldön is ismert hotelje, azóta megszűnt ebben a minőségében és mi mint a Futura otthonát ismertük, míg le nem bontották.

Fogadó „Buda városához”

A Piarista-utcában itt láhattunk egy régi házat, melynek falán kis tábla hirdette, hogy

Wasserhöhe
von 15-ten auf 16-ten März 1838

ilyen és ilyen volt. Ez a ház a Piarista-utcában az árviz kétméteres magasságát hirdető táblájával híres, szép palotája volt az 1838-as Pestnek. Két szakállas titánja,

melyre a kecsesen ivelő balkon támaszkodott, egyik büszkesége volt a száz év előtti pestieknek, akik ide hozták el az akkori külföldi vendégeket, ha *valami szépet* akartak nekik mutatni. Ez a kis palota már akkor is volt vagy nyolcvanesztendős és bár öreg napjaira kocsmá lett belőle, akkoriban még magnáspalota volt, illetve akkor már pár éve megtette az első lépéseket a proletarizálódás felé. Pár évvel az árviz előtt nyílt meg falai között a „Buda városához” címzett fogadó. De hát azért nem szabad azt hinni, hogy ez a proletarizálódás valami szó szerint érleendő folyamat volt. Nem bizony, a Buda városához címzett fogadó vendégszobája akkoriban az *előkelő polgárság* és város házi urak déli sorozó, porköltöző tanyája volt, akik a régi tornyos város házáról szoktak átruccanni a déli órákban egy-egy barátságos tíz perceskére.

És itt egy pillanatra vissza kell térnünk az előbb már említett Magyar Király-szállodára is, melyet éppen a közelmúltban bontottak le, hogy helyébe modern bérpalotát építsenek. Vissza kell térnünk, mert annakidején — éppen az árviz korában — büszke nevezetesség volt ez a szálloda. Az

akkori „divatlapok” mint a *modern kor-szellem nagyszerű eredményét ünnepezték* ezt a Magyar királyt, mely elsőnek *honosította meg Magyarországon a kávéházi-kerl intézményét*. Ott is hűsölt a meleg napokban a belváros minden valamirevaló „*dendije*” és „*delnője*”. Ennek megfelelően drága is volt a Magyar Király, melyben a „*hon előkelőbbjei*” mellett a külföldről érkező uraságok szoktak megszállani.

Szomszédtságában, a mai Vörösmarty-téren találkozott akkoriban a két főországot.

Osztályozás

Tárgy

614.81

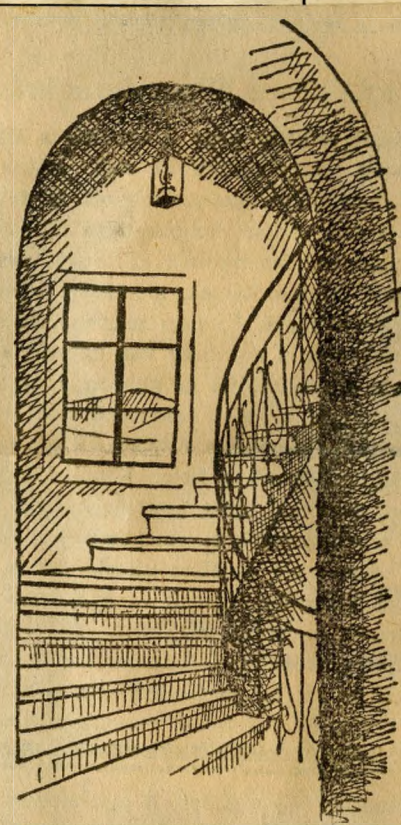
Hely

Idő

11838

Személy

Helyszám

Ezen a csigalépcsőn járt lakásába Jókai és Petőfi

Az egyik, mely ma Deák Ferenc-utca néven nevezetes, akkoriban pedig az *első* Deák Ferenc sétautjaként szerepelt, a dunai hajóhidhoz vezetett ki. *Ez kapcsolta Pestet Budához és a nagy magyar alföldet a Dunától tankás dombjaihoz.*

A Duna-korzó az árvíz idején

Az árvíz esztendejében megvolt már a Dunakorzó is. Csak éppen nem a mai formájában. Egy kis erdő volt itt, a „Sétáló Erdőske”, mely a mai korzót helyettesítette közvetlenül a városfalak szomszédságában. Mert abban az időben a mai Deák Ferenc-utca egyik oldalán még a városfalak húzódtak. Aki a Váci-utca felé akart menni, annak a városkapun kellett átmennie, vagy a Bécsi-kapun, vagy a Váci-kapun. Itt volt a világ, illetve a városvége, itt állott a pesti vám, ahol a „*harmincadot*” kellett fizetni. Innen a Harmincad-utca elnevezése.

Ebben az időben a Váci-utca nem a korzózó szépasszonyok utcája volt, hanem *egész világ országútja*. A Váci-utcán át vezetett az egyenes út Nyugateurópa felől — *Konstantinápolyba*.

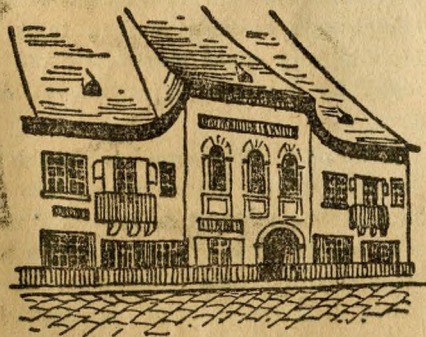
Mindezen túl, a törzsökös pesti belvárosban is volt az *Ujváros*, amely napjainkban

Lipótvárosnak, sőt bocsánat, már *Szent István-városnak* nevezettük.

De nézzünk körül másirányban is a régi Pesten. Keressük meg a mai Rákóczi-ut környékét, melyet az árvíz idején, valamivel előtte és utána, mint gyermek, tiz esztendővel pedig mint a nemzet bálványa taposott Petőfi Sándor rohanó lépéseivel.

Ahol Petőfi élte mézesheteit

Itt van például a képen közölt Rákóczi-ut 12. számú ház, melyre valamennyien emlékezünk s amely szintén végigcsinálta a százesztendősi pesti árvizet. A mi időnk-

Ahol az utca már a földszint fölé emelkedett

ben már rokkant, barna, kétemeletes házként szerepelt, mely fölött elrepiült az idő. Csak szorgos megfigyelés után ismerte fel az ember a finom részleteket, az ablakok szélén álló dór oszlopocskákat, a gótikus kapualjat, a ház nemes stílusát. Igen kevesen tudták, hogy ebben a régi „Kerepesi-uti” házban élte tiz évvel az árvíz után *mézesheteit* *Petőfi Sándor Szendrey Juliával* és ezen a másik képen közölt kacskaringós falépcsőn járt a költőóriás fiatal hitvesével. Egy kis háromszobás saroklakás volt a fiatal pár otthona. A három szobából egyet előszobának használtak, a másikban lakott Petőfi és felesége, a harmadik szobát pedig „*albérlébe*” adták. A *szobaur* nevét is érdemes feljegyezni. Ugy hívták hogy — *Jókai Mór... Itt*, ebben az árvizet megélt házban írta *Petőfi Sándor* egyik leggyönyörűbb költeményét:

Egy gondolat bánt engemet...

Azután pedig itt állott a *Fehér Hattyu* nevű fogadó is, mely két-három esztendővel ezelőtt tűnt el a csákányok ütései nyomán. Akkoriban — az árvíz idején — tágas, nagy udvaru földszintes ház volt, de már akkor is rozszant állapotban. Igaz, hogy az egész környék képe is elég rozszant volt akkoriban. Ez volt a *vásárosok tanyája*. Itt álltak a vásárosok sátrai, itt árulták a csepepet és zöldséget.

Akkoriban persze mások voltak az utcaelnevezések is. Akkor még állott a Hatvani-kapu s a Károly-körtut a Múzeum-körtutal együtt Országútnak hívták. A Kossuth Lajos-utca Hatvani-utca volt és az élő Kossuth Lajos járt rajta, a Rákóczi-ut Kerepesi országút volt, melyen az Eger felől érkező uraságok hintójai kocogtak be Pestnek városába. Ennek az obskurus környéknek volt két nevezetessége, a már említett *Fehér Hattyu* és a *Vörös Ökör* című beszálló fogadó, melyekben azonban leginkább a szekereket és ökröket szállásolták el. Finom uraság ugyan ben nem tette lábát egyikbe sem.

Az árvíz idején az *igazi ur* másfelé lakott. Vagy a *Fehér Hajóban*, ami a Szerviták-terén állott, vagy az *Arany Sasban* az újvárosban, az ugynevezett „*Uj világban*”. De híres fogadó volt a Hatvani-utcában a *Fehér Farkas* is. Mindegyik összkomfortos volt. *Ott állt az udvar közepén a kul és akinek kedve telt benne, ott meg is mosakodhatott.*

A mai Pannónia-szálló helyén is szálloda volt a régi Pesten. Az *Arany Griff*-fogadó. A Griff-től nem messze, tehát a mai Rákóczi-ut legelején híres „*kirándulohely*” volt. A

Beleznay-kert. A belvárosból idáig elzónázní már tekintélyes kirándulásnak, sőt nem is veszélytelen kirándulásnak számított. Hiszen ez már túl volt a Grassalkovich-teleken is! (Rákóczi-ut és Múzeum-körtut sarok!)

De nézzük meg közelebbről a mai Központi, pesti városházát is, mely olyan vitézül ellentállt a pusztító árvízveszedelemnek. Ez a „*palota*”, melyet ma Központi városháza néven ismerünk, eredetileg rokkant katonának elhelyezésére szolgált. Ugy is hívták, hogy *Invaliden-Palais*. Vagy százhusz évvel a nagy árvíz előtt épült és pontosan száztiz évvel ezelőtt fejeződött be az építkezése. A rokkant katonákat aztán elhelyezték Nagyszombatba és az üres épületet kaszárnyának rendezték be. Gránátosok tanyáztak benne s róluk nevezték el az előtte húzódo utcát *Gránátos-utcának*.

A pesti Lloyd palota

Állott a pesti árvíz idejében a pesti Lloyd palota is. A mai Ferenc József-ter egyik ékessége volt klasszikus homlokzatával. Tizenhárom évvel a nagy árvíz előtt építtette meg a pesti polgári kereskedők testülete,

mely fontos tényezője volt a város életének. A székház építésére az eszmét az adta, ahol legyen egy kedves, barátságos hely, ahol találkozhatnak egymással a kereskedők, ahol megbeszélhetik az áralakulásokat, külföldi eseményeket és lebonyolíthatják ügyleteiket. Megnyitását, tiz évvel az árvíz előtt, megjelent az ünnepi aktusnál a nádorral az élén az egész tábornoki kar, a karmányszékek előkelősége, a megyei és városi urak. Meg is csodálták az épületet, melynek felépítése 129.439 forint és 26 krajczárba került.

Ennek a palotának aztán volt még egy nevezetessége. Az építkezés kiadásait házbérjövödelmekből igyekeztek megtéríteni. Így kerültek — *Széchenyi István gróf kezdeményezésére* — a *Nemzeti Kaszinó bérletébe az elsőemeleti helyiségek*. Gyönyörű palota volt, ma is egyik ékessége klasszikusan kiképzett homlokzatával, árkádokon nyugvó kétemeletes oszlopocsarnokával a környéknek.

És az Orczy ház...

Természetesen nem mulhat el a régi Pest lerajzolása anélkül, hogy ne beszéljünk a most lebontott *Orszly-házról*, melynek helyén ujesztendő óta hatalmas modern bérpalota emelkedik. Az Orczy-ház is állott a nagy árvíz idejében. *Közel háromszáz*

család lakott benne a vész éjszakáin. Híres ház volt a maga idején is s az a legenda járta róla, hogy *minden órában egy körmőci aranyat hoz tulajdonosának*. A régi Pest egyik legalaposabb kutatója *Pásztor Mihály* ennek alapján számításokat eszközölt és megállapította, hogy ha a legenda igaz volt, akkor az árvíz idején — mai pénzben kifejezve — 148.412 pengő házbért hozott az Orczy-ház.

Hát szépnek 1838-ban sem lehetett nevezni ezt a pesti házat, mely az *első bércsárnyája, tömegszállása volt Pest városának*. Orczy Lőrinc volt az első Magyarországon, aki rájött arra, hogy *nem utolsó dolog háziurnak lenni és meg lehet élni a pesti vásárból is, ha az ember nem áll ki a sátorba árulni*. Felépíttette ezt az ormótlan házat, azzal az elképzeléssel, hogy a pesti vásár két hetére ideérkező kereskedők, sátorosok valahol el tudják helyezni portékájukat és saját személyüket. *Igy lett a vásárosok tanyája az Orczy-ház*.

De fel is volt szerelve mindennel, amire a kaftános, pajeszes vásári zsidónak szüksége volt. *Volt benne két templom, egy rituális fürdő, ott lakott a rabbi, a kántor, az egyházi és volt benne kóser vendéglő*. Az Orczy-házban a vásáros olyant nem gondolhatott ki, amü rögtön helyben meg ne talált volna.

És mindez szemben a mai Központi városházával, amelyről annakidején azt mondotta Mária Terézia, hogy — *szebb mint a bécsi Burg*.

(Folytatom.)